

Odnos globalizacije i religije te doprinos religija, posebno kršćanstva, u procesu globalizacije

Dijagnoza i terapija

Erika Prijatelj*

Sažetak

Globalizacija i religija u globaliziranom svijetu novog tisućljeća snažno su i sudbinski povezane. Članak obrađuje pojam globalizacije i odnos religije prema njoj. Posebnu pozornost posvećuje vjerskoj različitosti i traženju rješenja u međuvjerskim sukobima. U tom kontekstu osvjetljuje i međureligijski dijalog, djelovanje u vidu mira i pravde te kršćanska ekumenska nastojanja. Društveni nauk Katoličke crkve s bogatim doprinosom katoličkih gibanja na svim kontinentima mijenja sliku globaliziranog svijeta i dokazuje da se sve bolje prelazi od dokumenata k ljudima. Proroštvo religija danas se pokazuje u ponudi ufanja i vizije života utemeljene na drugačijoj osnovi i drugačijim vrijednostima nego što je suvremena ekonomska logika.

Ključne riječi: globalizacija, religija u globaliziranom svijetu, međureligijski dijalog, ekumenizam, religijski pluralizam, društveni nauk Katoličke crkve, katolički pokreti

Uvod

Nedavno smo bili svjedoci velikih prosvjeda protiv povlastica financijskog kapitalizma u svijetu, koje su u omjeru 99%: 1%. Danas gotovo da više ne živimo u socijalnim i gospodarskim parametrima realne ekonomije, već se krećemo u svijetu virtualnosti koji stvaraju korporacije. Gledajući iz globalne perspektive, očito je da se svijet suočava s gubljenjem »srca«, što ima za posljedicu temeljnu nepravdu. »U Europi i u SAD–u na luksuzne se stvari troši 90 puta više novca nego je potrebno za pitku vodu i najnužnije sanitarne potrebe onima koji u globalnom selu

* Doc. dr. sc. Erika Prijatelj, Teološki fakultet Sveučilišta u Ljubljani. Adresa: Poljanska cesta 4, p. p. 2007, 1000 Ljubljana, Slovenija. E–pošta: erika.prijatelj@rkc.si Članak je izvorno napisan na slovenskom, a na hrvatski ga je prevela Klaudija Đuran.

ostaju bez tih osnovnih mogućnosti. Ono što svijet utroši u dva dana za vojsku, bilo bi dovoljno da se spriječi smrt triju milijuna djece u jednoj godini... »¹

Pravda i odnosi tijesno su povezani, stoga nije moguće postići sklad i mir bez pravde, a pravdu bez pravih odnosa, pri čemu je dijalog od iznimnoga značenja. To vrijedi kako na međuosobnoj i obiteljskoj razini, tako i na pravnoj, vjerskoj i političkoj. Jednako su tako povezani pravda i oslobođenje. U sekulariziranom razmišljanju o sadašnjem višedimenzionalnom vrućem trenutku čini se da je jedino rješenje ekonomsko preuređenje svijeta. No treba li doista danas svijetu pojačano pouzdanje u nevidljivu ruku koja vodi svjetsku ekonomiju? Ili je odgovor možda poziv na obnovljenu vjeru u nevidljivo Srce Boga Života i ostvarivanje civilizacije ljubavi u kojoj pravilo nije ekskluzivnost nego inkluzivnost?

1. Religija u globaliziranom svijetu

Unatoč samosvjesnim najavama društvenih znanosti krajem 19. te tijekom 20. stoljeća da možemo očekivati odumiranje religije i neizostavnu sekularizaciju svijeta, u novom je tisućljeću razmišljanje o globalizaciji i shvaćanje sadašnjega stanja tijesno povezano s pojavom religije². Na početku tzv. »stoljeća klime«, u »dobu groze«³, nakon 11. rujna 2001. godine, svraćanje pozornosti mnogih novinara i znanstvenika ponovno je zategnulo odnos i stvorilo napetost između globalizacije i religije. Mnogi među njima naime usmjerili su svoja istraživanja na povezanost religije i nasilja, posebno na ulogu islamističkog ekstremizma i fundamentalizma kao oblika globalizirane moći što djeluje pod zastavom antiglobalizacije⁴. No ipak, razmišljanje o globalizaciji i religiji ni izdaleka ne dolazi u obzir samo za neke oblike islamskog ekstremizma, jer se i kršćanstvo globaliziralo na nov način. Ono više nije »zapadnjačka« religija; središte gravitacije globalnog kršćanstva počelo se pomicati na južnu polutku⁵.

1 *Human Development Raport*, International Corporation at a Crossroads, 2005, 1.

2 Povremeno susrećemo i izraz *povratak religije* (return of religion), no potrebno je naglasiti da taj izraz može zavesti, jer se nadasve udomaćio u sekularnim akademskim krugovima. U biti religija nije nikada otišla. O uzorku načina molitve moguće je više naći. Vidi: Jacques Derrida, *Faith and Knowledge: The Two Sources of Religion at the Limits of Reason Alone*. Vidi: Jacques Derrida, Gianni Vattimo (ur.), *Religion*, Stanford University Press, Palo Alto, 1998, 1–77.

3 James Smith, *Secularity, Globalization, and the Re-enchantment of the Worl*. Vidi: James Smith, *After Modernity*, Baylor University Press, Waco, 2008, 3.

4 Za dublje razmišljanje vidi također: Johan Meuleman (ur.), *Islam in the Era of Globalization*, London: Routledge, 2002; Talal Asad, *Formation of the Secular: Christianity, Islam, Modernity*, Stanford University Press, Stanford, 2003; Khaled Abou El Fadl, *Islam and Challenge of Democracy*, Princeton University Press, Princeton, 2004; Scott M. Thomas, *The Global Resurgence of Religion and Transformation of International Relation*, Palmgrave Macmillan, London, 2005.

5 Philip Jenkins, *The Next Christendom*, Oxford University Press, Oxford, 2003; David Martin, *Pentecostalism: The World Their Parish*, Wiley–Blackwell, Oxford, 2002; Lamin Sanneh, *Whose Religion Is Christianity?* William B. Eerdmans, Grand Rapids, 2003; Lamin Sanneh, Joel Carpenter

1.1. Shvaćanje pojma globalizacije

Ključna je riječ u našem članku — *globalizacija* — polivalentna. Možemo je shvatiti kao integraciju globalnih mreža (network) izvan nacionalnih granica. Ponajprije tu mislimo na ekonomske mreže (networks), a onda na mreže djela, informacija itd⁶. Ako smo kritičniji u formulaciji, vidimo da je globalizacija eufemizam za zatiranje i iskorištavanje koji prati globalni kapitalizam⁷. Povećanje proizvodnje i dostupnost dobara, ekonomija slobodnog tržišta, svjetska umreženost, valmartifikacija, modernizacija, mekdonaldizacija i sl. predstavljaju tek jednu stranu globalizacije. Pod tom slikom otkrivamo potrošački mentalitet, rastući jaz između bogatih i siromašnih, međunarodno zaduživanje, porast nepravde, tehno-kratsku hegemoniju, gubljenje kulturne baštine, neoimperijalizam, neokolonijalizam, nacionalizam i uništavanje okoliša.

Unatoč osjećaju veće međusobne povezanosti i ovisnosti te unatoč mogućnostima jačanja globalne solidarnosti i zajedničke odgovornosti za dobro čovječanstva, ne možemo ne vidjeti uznemirujuće znakove razdrobljenosti, izdvajanja i vraćanja individualizmu. Paradoksalna je činjenica da sve veća upotreba elektronskih komunikacijskih sredstava u nekim primjerima vodi u još veću izoliranost.

Da bismo izbjegli pojednostavljenje u razumijevanju globalizacije, može nam pomoći fenomenologija Edmunda Husserla. Husserl kaže da je spoznaja uvijek spoznaja nečega, tako je ovdje globalizacija uvijek globalizacija nečega. Stvaranje međunarodne trgovačke povezanosti te međusobni utjecaj i razmjena po sebi nisu negativne pojave. I vizija Crkve o katolištvu vizija je globalizirane zajednice. Crkva je bila transnacionalna prije nego je takvo postalo trgovanje. Iz toga jasno zaključujemo da se ne radi o pojmu globalizacije kao takve, već se moramo pitati što to postaje globalizirano i kakve oblike globalizacija danas upotrebljava.

1.2. Odnos religije prema globalizaciji

U svjetlu navedenog opredjeljenja globalizacije, suvremena nastojanja i pitanja religije dobivaju novo značenje. Ponajprije se pitamo kakav je odnos religije prema globalizaciji i njezinim planovima. Ako globalizaciju shvatimo kao globalizaciju kapitalista, trgovačkih organizacija slobodnog tržišta i modernizma te ako ona proizlazi iz logike doba moderne, a moderna se pak temelji na logici prosvjetiteljstva, znači da je danas globalizacija jednaka globalizaciji prosvjetiteljstva, koje nije bilo sklono religiji. Rodoslovlje pak modernog kapitalizma, koji nas je povezo s prosvjetiteljstvom, ukazuje također na mjesto i vrijednost religije u globaliziranom svijetu. Zato je razumljivo da razmišljanja o globalizaciji najčešće prate

(ur.), *The Changing Face of Christianity; Africa, the West, and the World*, Oxford University Press, Oxford, 2005.

6 Za definiciju globalizacije za International Monetary Fund (IMF) vidi: M. Ayhan Kose i dr., *Financial Globalization: A Reappraisal, IMF Working Paper*, 06/189, Washington, 2006, br. 6.

7 Formulacije takve vrste najčešće su u antiglobalizacijskoj literaturi, kao na primjer: Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000; Antonio Negri, *Multitude*, New York, 2004.

očekivanja globalne sekularizacije, ali i tzv. *teze sekularizacije*⁸. Dokaz napretka bio bi dakle razvoj racionalizma, jer bi po Gauchetovim riječima značio »radikalno razočaranje svijeta i sekularizacija društva«⁹.

Drugo se pitanje odnosi na odgovore što ih religija daje kao odjek na globalizaciju i kao evaluaciju globalizacije shvaćene u smislu globalizacije kapitalističke organizacije trgovinske razmjene. Ako globalizacija naznačuje sinonim za širenje globalnih tržišta, povećanu nepravilnost, deteritorijalizaciju kapitala, nepoštovanje međa, vjerske se skupine s pravom pitaju o kakvoj je pravdi riječ u pojavama povezanima s globalizacijom i ne radi li se u tom globalnom kapitalizmu o možebitnom oblikovanju vlastite religije¹⁰. Također je umjesno pitanje na kakav način globalne vjerske tradicije mogu postati alternativa globalizaciji, ili pak alternativna globalizacija¹¹.

Religiozni odgovor na globalizaciju je monolitan. Ipak, neki autori u očuvanju kritičnosti naglašavaju pozitivne vidove¹² globalizacije, dok su drugi pak jako oprezni¹³, a ostali vrlo kritični¹⁴. Očito je da pojava globalizacije nikoga ne pušta ravnodušnim; otvara složena teoretska, ali i vrlo praktična pitanja, kao što je na primjer formacija vjernika.

2. Međureligijski i ekumenski dijalog

2.1. Vjerska različitost i međureligijski sukob

U povijesti vjerska je različitost bila stalno prisutna. No tek danas postajemo svjesniji potrebe razgovora i traženja rješenja za međureligijske sukobe. Globalni udar lokalnih i regionalnih prepirki zbog različitih vjerskih motrišta više nego ikada ranije iznio je na površinu pitanja o identitetu i djelovanju religija i njihovoj

8 Za pregled literature o tezama sekularizacije pogledaj: Kevin M. Schultz, *Secularization: A Bibliographical Essay*, *Hedgehog Review*, 2006, br. 8, 170–177.

9 Marcel Gauchet, *The Disenchantment of the World: A Political History of Religion*, Princeton University Press, Princeton, 1997.

10 Vidi: Dwight N. Hopkins, *The Religion of Globalization*, Dwight N. Hopkins i dr. (ur.) *Religions/Globalizations: Theories and Cases*, Duke University Press Books, Durham, 2001, 7–32. Hopkins u raspravi zagovara stajalište da je financijski monopol kapitalističke kulture religija sama u sebi. Glede manjkavosti njegova predstavljanja, posebno u odnosu na teologiju oslobođenja, vidi: Daniel M. Bell, *Liberation after the End of History: The Refusal to Cease Suffering*, Routledge, London, 2001.

11 Vidi: William T. Cavanaugh, *Theopolitical Imagination*, Edinburgh: Continuum International Publishing Group, 2003.

12 Vidi: Max Stackhouse, Peter J. Paris (ur.), *God and Globalization I, Religion and the Powers of the Common Life*, Harrisburg, Trinity, 2001; Max Stackhouse, *God and Globalization III, Christ and the Dominions of Civilization*, Harrisburg, Trinity, 2003.

13 Na pr. Peter Heslam (ur.), *Globalization and the Good*, Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2004.

14 Na pr. Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000; Michael Hardt, Antonio Negri, *Multitude*, Penguin, New York, 2004.

sposobnosti da zastupaju rat ili mir, podjelu ili povezivanje. Istina, ta motrišta nisu izravno uzrokovala sukobe, ali su ih opravdavala i podupirala vjerskim vrednotama.

Na jednoj nas je strani globalizacija približila kao nikada prije, ispreplićući naše živote na nacionalnoj i međunarodnoj razini na složen i zapleten način. Na drugoj pak strani novi nas je tribalizam — regresija, povratak k staromu i upornoj lojalnosti — još više podijelio. I religija je na ovaj ili onaj način dio takvih procesa. Vodi nas lako do mira, ali nas također, jednakom gorljivošću, uvodi u rat. Političari imaju moć, ali religije imaju nešto još moćnije — utjecaj. Političari pomiču figure na šahovnici, a religija mijenja živote. Mir se lako sklapa uz politički stol, no ne traje ako se ne razvija u svakodnevnom osjećanju i mišljenju. A možda se nikada niti ne začne¹⁵.

Izazov s kojim se susreće kršćanstvo je njegovo sudjelovanje u suočavanju s novim tribalizmom. Njegov odgovor bit će pogođen u mjeri njegova razumijevanja vjere, ufanja i ljubavi te uključivanjem tih vjerskih krjeposti u blagoslovljen, no ipak agresivan odgovor onima koji su izvan kršćanske zajednice. Osim toga, najznačajnije vrijednosti i utjecaj Crkava u konfliktnim situacijama zaživjet će u okviru stava koji kršćanstvo bude zauzelo prema drugim religijama prihvaćanjem drugih vjerskih istina izvan Crkve. Svim svjetskim religijama zajedničko je iskustvo nadnaravnoga i iskustvo Duha koji otkriva Istinu. Priznavanje univerzalnog iskustva milosti ishodište je za prihvaćanje otkrivanja vjerske istine i u drugim religijama, što nije malen izazov. Danas je potrebno razvijati teologiju, i to teologiju religija koje će podupirati međureligijski dijalog i razumijevanje¹⁶. Prema Gandhijevim riječima, za sve je religije važno da njihovi vjernici produbljuju svoje vjerske modele i vjeruju istini¹⁷.

2.2. Nužnost međuvjerskog dijaloga

Vjera i međuvjerski dijalog za današnji globalizirani svijet imaju veliko značenje. Povezani su s povjerenjem bez kojega u sve složenijem i međusobno ispreple-

15 Jonathan Sacks, *The Dignity of Difference: How to Avoid the Clash of Civilizations*, Continuum, London, 2002, 7.

16 Pratimo li učenje Augustina, Tome Akvinskog i drugih koji su u Crkvi zauzeli tradicionalno stajalište da univerzalnost izvornoga grijeha ima za posljedicu individualnu, društvenu i vjersku izopačenost te da su stoga nekršćani, nekrštena djeca, predmet osude ili propasti, vidimo da je takav zaključak prouzročio nenaklono držanje prema drugačije vjerujućima. Ipak, moramo naglasiti da se aksiom »nema spasenja izvan Crkve« odnosi prije svega na one koji su napustili Crkvu ili su to namjeravali učiniti. Vidi: Francis Aloysius Sullivan, *Salvation Outside the Church? Tracing the History of the Catholic Response*, New York: Paulist Press, 1992.

Taj ekskluzivistički stav, koji je bio više intereklezijalan nego interreligiozan, u kasnijim je stoljećima, uključujući Reformaciju, naišao na nove izazove. Pritom moramo dodati da su također nekatoličke Crkve upravo tako bile ekskluzivistički nastrojene kao i katolički prvaci. Veliki katolički teolog 20. stoljeća Karl Rahner, kao odgovor na ekskluzivističko držanje kršćanstva, razvijao je inkluzivističku soteriologiju, pri čemu je tako ekskluzivno prioritarno združio Krista i Crkve kao potporu istinskoj otvorenosti prema drugim religijama.

17 Gandhi Mohandas Karachand, *An Autobiography or the Story of My Experiments With Truth*, Beacon Press, Harmondsworth, 1987, 156.

tenom društvu nije više moguće sagledati budućnost. A. Gittens¹⁸ naglašava da je potrebno imati pred očima odnos između složenosti i rizika, kao i nužnu potrebu da vjerujemo ljudima i strukturama, te se sukladno s time angažiramo u procesu reflektiranja i provjeravanja istih struktura i društvene prakse, kako bismo se s rizikom mogli pravo suočiti. Kada se suočavamo s nepoštenim ekonomskim sistemima, oslabljenim obiteljskim životom, korumpiranom politikom, pesimizmom, sa sumnjom glede budućnosti, povjerenje u Boga dobiva drugačiju i novu moć, a religije i vjernici pravo mjesto u društvu. Iskrena vjera transformira, motivira i radikalno vodi k zdravlju, čovjekovu razvoju i procvatu društva. Pritom je od ključnoga značenja da vjernici oblikuju svoj identitet iznutra, a da se izvana otvaraju dijaloški, pri čemu su na istoj ravni vrednota njihovi prvi sugovornici upravo vjernici drugih vjerskih skupina.

2.3. *Kršćanska nastojanja oko mira, ekumenizma*

U posljednje je vrijeme kršćanstvo pojačalo svoja nastojanja kako protiv rata, tako i u prilog mira. Pri tom je odvagulo pojam »pravedan rat« i jačanje nenasilja kao etički odgovor na rat. Nastojanje oko pravde i mira kršćanstvo prihvaća kao normativ i suplementarnu paradigmu¹⁹. U posljednjim desetljećima vrlo su značajna i ekumenska nastojanja. Suvremena teologija je usred pospješeneog razvoja globalizacije i sekularizacije postala istovremeno pluralistička, konfesionalna i ekumenska. Ekumenizam je sve više teologija 21. stoljeća i ključ za obnovu Crkve, pri čemu kršćani oblikuju zajedničke, no ne konkurentno izrađene odgovore za dobro suvremenog čovjeka. To pak ne znači da se teologija rasplinjuje u apstraktnu i nekonfesionalnu neutralnost, već ponajprije znači da produbljuje konkretnu crkvenu predaju; na taj način teologija ostaje dubinski konfesionalna, a ujedno otvorena za dijalog s drugima.

Posebno životna pitanja s kojima se danas suočavaju kršćanske Crkve su bioetička pitanja, koja pozivaju na poštovanje i čuvanje čovjekova života, zatim europski društveni procesi koji od Crkve zahtijevaju otkrivanje i razvijanje novih oblika solidarnosti te razumijevanje religioznosti kao značajne društvene djelatne snage, gdje kršćanstvo treba naći svoje prikladno mjesto. U vidu razvitka ekumenskoga odgojno–obrazovnog pristupa na području Istočne i Srednje Europe, nekoliko zadnjih godina odvija se ujedinjenje NELCEE u okviru Svjetskog vijeća kršćanskih Crkava (World Council of Churches).

2.4. *Međureligijsko nastojanje oko mira i pravde*

Teološko i religijsko–pravno sudjelovanje u religijskim tradicijama nedvojbeno se odvija sve organiziranije. Islamski pravници i akademici pokušavaju razviti pravne temelje za nenasilje u islamu. Ravnatelj Centra svjetskih religija, rabi Marc Gopin, poznat po svojim nastojanjima povezanim sa strategijom stvaranja mira

18 Antony Gittens, *A Presence That Disturbs*, Liguori Publications, Chicago, 2002, 152.

19 J. Milburn Thompson, *Catholic Social Thought*, Orbis Books, New York, 2010, 133.

u svijetu²⁰, latio se ponovnog razmišljanja o židovskim tradicijama gostoljubivosti i oprostjenja u kontekstu njihove uključenosti u procesu izgradnje mira. Nastojanja takve vrste temelje se na konkretnom sudjelovanju predstavnika različitih religija te omogućuju službeni međureligijski dijalog. Svjetska konferencija religija za mir (World Conference of Religions for Peace) na svojoj internetskoj stranici navodi brojne aktivnosti te vrste u raznim dijelovima svijeta, svjedoči o jedinstvu te zajedničkim silama nastoji oko nenasilnog rješavanja sukoba, promiče pravdu i miroljubivo društvo, potiče razvoj čovjeka i pokušava zaštititi planet Zemlju.

U svemu tome nisu nipošto zanemarivi mnogi događaji svjedoka vjere koji nemaju odjeka u medijima. Lijep je primjer Gvatemala, gdje su prezbiterijanke pozvale katolkinje i pripadnice duhovnih tradicija autohtonih Maja da im se pridruže u projektu uzgajanja cvijeća i jagoda za prodaju na gradskoj tržnici. Za te žene duhovnost i djelo ne predstavljaju dva odvojena i posebna djelokruga života. Vjeruju da im je Stvoritelj dao život, pa nazivali ga trojedini Bog ili Srce zemlje ili Srce nebesa. Govore: »Bog nam daje mudrost da ispunimo svoje dnevne zadatke i pomožemo bližnjemu«²¹.

Sve snažniji i uočljiviji dijalog između katolištva i islama, dviju najvećih svjetskih religija, snažan je znak nade. To se međureligijsko sudjelovanje pojavljuje planirano i spontano po pokretima koja podupiru mir, pravdu, zajedničko dobro i brigu za okoliš. Silno siromaštvo na Jugu prouzročilo je iseljavanje, što je dovelo do novoga religijskog pluralizma u metropolitanskim regijama Zapadne Europe i Sjeverne Amerike. Ugodno iznenađuje da tamošnje Crkve ne pokušavaju obraćati hinduističke, budističke ili muslimanske doseljenike, već se postavljaju na obranu ljudskih prava, sustavno odgajajući svoje vjernike protiv predrasuda i diskriminacije²².

3. Društveni nauk Katoličke crkve u globaliziranom svijetu

3.1. Čovjekovo dostojanstvo — temelj društvenog nauka Katoličke crkve

Suočavajući se s kulturom smrti, papa Ivan Pavao II u okružnici *Evangelium vitae*²³ godine 1995. potaknuo je oblikovanje kulture života, a time i poštovanje

20 Njegova su najpoznatija djela: Marc Gopin, *Healing the Heart of Conflict*, Rodale Books, New York, 2004; Marc Gopin, *Judaism and Peacebuilding in Religion*, Sunny Press, Albany, 2004; Marc Gopin, *Holy War, Holy Peace*, Oxford University Press, Oxford, 2002; to su knjige iz 2008. i 2011. godine.

21 Wendy Tyndale, Some Reflection on a Dialogue between the World's Religions and the World Bank with Reference to Catholic Social Thought, vidi: John A. Coleman, Williams F. Ryan (ur.), *Globalization and Catholic Social Thought*, Orbis Books, New York, 1999, 159–168.

22 Scott R. Appleby, Global Civil Society and the Catholic Social Tradition, v: John A. Coleman, William F. Ryan (ur.), *Globalization and Catholic Social Thought*, Orbis Books, New York, 1999, 138–139; Gregory Baum, Religion and Globalization, v: John A. Coleman, William F. Ryan (ur.), *Globalization and Catholic Social Thought*, Orbis Books, New York, 1999, 145–151.

23 Janez Pavel II, *Evangelij življenja*, Družina, Ljubljana, 1995.

svetosti svakoga ljudskog života. Pri tome je jasno odbacio pobačaj, eutanaziju i smrtnu kaznu. Okružnica pape Benedikta XVI *Caritas in veritate*²⁴ iz godine 2009. ponovno naglašava da je čovjekov život svet u svakom stupnju i u svakoj situaciji. Pritom povezuje poštovanje života s cjelovitim razvojem (28), poštovanje života i ljudsko dostojanstvo, tj. ljudsku ekologiju s poštovanjem Zemlje, a to znači s ekologijom okoliša (51).

Unatoč tome što društveni nauk Katoličke crkve kao ni Crkva sami nisu savršeni, Crkva u svojem razmišljanju i zauzimanju za pravdu i mir u današnjem globaliziranom svijetu ima vrlo značajnu ulogu. Ona prvenstveno potiče oblikovanje zajedništva ili općenitosti i nudi alternativu za individualizam i zagledanost u sebe, koji su tako značajni za modernoga čovjeka. U očima Crkve svetost života zadobiva svoj izraz u različitim oblicima solidarnosti, zauzimanja za čovjekova prava, za siromahe, iskorištavane i rubne, u otvorenosti prema doseljenicima, brigu za pravednost pri radu, brine se za cjelovitost stvorenog svijeta, za cjelovit odgoj i td. Na taj način katolički nauk Crkve promatra dostojanstvo pojedinca kao i potrebe zajednice, te tako izbjegava individualizam, ali i kolektivizam; time je jednako kritičan prema kapitalizmu kao i prema socijalizmu. Ta ravnoteža daje katoličkom nauku Crkve »realizam i pragmatizam, te ga poradi toga široko društvo prihvaća i doseže njegovu učinkovitost«²⁵.

Društveni nauk Crkve temelji se na naravnom zakonu, što mu omogućuje da se obraća svim ljudima dobre volje. Ima također i svetopisamsko utemeljenje, a to mu olakšava ekumenski dijalog među kršćanskim Crkvama. Predstavnici raznih kršćanskih Crkava zajedno istražuju svetopisamske temelje za nauk mira i pravednosti te oblikuju dokaze na temelju razuma. Upravo u povezanosti s drugim kršćanskim Crkvama, Katolička crkva na poseban način stupa u dijalog s cjelokupnim svjetovnim društvom²⁶.

3.2. *Doprinos katoličkih pokreta u oblikovanju svijeta*

Različiti katolički pokreti svojom snagom mijenjaju sliku pojedinih kontinenta i svijeta. Motivi za takvu angažiranost nisu ekonomski ni tehnički, već prepoznavanje egzistencijalnih potreba čovjeka i svijest o sadašnjoj i budućoj odgovornosti za čovječanstvo. Zapad je do jučer živio dobro, doista vrlo dobro, ali uglavnom na račun onih koji su živjeli slabo. Trpeći Krist nadahnjuje svoje učenike i učenice da ne gledaju na svijet očima trgovine ili političke moći, već iz vidika žrtava povijesti. Sadašnje zapadno društvo ima lice svojih žrtava, i to je lice istinsko. Već je papa Ivan Pavao II. naglasio da će društveni nauk Crkve brže doseći vjerodostojnost snagom svojih svjedoka negoli svojom unutarnjom logikom i dosljednošću. I upravo to potiče Crkvu da se prvenstveno odlučuje za siromahe²⁷.

24 Benedikt XVI, *Ljubezni v resnici*, Družina, Ljubljana, 2009.

25 Richard R. Gaillardetz, *The Ecclesiological Foundations of Modern Catholic Social Teaching*, v: Kenneth R. Himes i ostali (ur.), *Modern Catholic Social Teaching: Commentaries and interpretation*, Georgetown University Press, Washington, 2005, 90.

26 J. Milburn Thompson, *Catholic Social Thought*, Orbis Books, New York, 2010, 168.

27 Janez Pavel II, *Centesimus annus*, Družina, Ljubljana, 1991, 57.

3.3. Katolički pokreti u različitim dijelovima svijeta

Gledamo li različite katoličke pokrete, karitativne organizacije, zauzimanje za veću pravednost i solidarnost, iznenađuje nas i ohrabruje njihova velika raznolikost. Ovdje nije moguće predstaviti ih sve, no treba spomenuti barem neke od njih. U *Sjevernoj Americi*, kojom vladaju potrošnja i individualizam, katolički društveni nauk ponajprije se obratio imigrantima koji dolaze iz manje individualističkih sredina i imaju više etosa zajedništva. Pritom imaju značajnu ulogu tzv. pokreti za mir (napr. Catholic Worker Movement, Pax Christi, SAD), razne kampanje za Human Development, koje financira nacionalna biskupska konferencija, zatim razne skupine što su se organizirale s nakanom izgrađivanja zajedništva²⁸. Kanadski su biskupi otišli još dalje od onih iz SAD-a: ekonomske nerazmjere su nazvali društvenim zlom, zahtijevajući temeljite društvene promjene²⁹.

U *Aziji* kršćanstvo je dugo vremena bilo shvaćano kao tuđa religija, ili kao religija kolonizatora. Budući da su kršćani u manjini, svjesni su da je vrlo važno da društveni nauk Katoličke crkve nađe odjeka i u drugim vjerskim i kulturnim skupinama. Ključni element za razumijevanje azijske perspektive jest *harmonija, sklad*, koji na poseban način izgrađuje intelektualnu, afektivnu, vjersku, umjetničku dušu ljudi i institucija, što su već godine 1984. naglasili biskupi u okviru *Bishop's Institute for Interreligious Affairs on the Theology of Dialogue* (BIRA). Traženje sklada povezuje katolike i druge kršćane i vjernike različitih religija u pastoralnim i društvenim nastojanjima. U uzajamnom odnosu prema drugim vjernicima, azijski katolici shvaćaju harmoniju kao ravnovjesje, dobrohotnost, mudrost, sućut, poštovanje karme, pluralnost, zajedničko dijeljenje prostora jedni s drugima. Općenito držanje u Aziji jest: Čekaj i gledaj (Wait and see). Biskupi potiču na aktivnost i poručuju da je za postizanje istinskog dijaloga s ljudima i autoritetom konflikt često neizbježan³⁰.

Australija je na području katoličkoga društvenog nauka Crkve u praksi poznata po *Australian Catholic Social Justice Council*, *The Catholic Commission for Justice and Peace*, *Caritas Australia*, *Commissions for Australian Catholic Women*, po istraživanjima i planovima o brizi katolika za planet Zemlju, kao i po drugome. Djelatnosti se odvijaju na župskom, biskupijskom, na nacionalnom, ali i na međunarodnom planu. Na veliku su pomoć u istraživanju katolička sveučilišta i teološki

28 Richard Wood, *Faith in Action*, Chicago University Press, Chicago, 2002, 14. I predsjednik Barak Obama započeo je svoje djelovanje u tzv. *Gamaliel Network in Chicago*, tj. u organizaciji koju nadahnjuju vjera i vjerske vrednote, a ujedinjuje članove iz osamnaest država SAD-a, iz Južne Afrike, Ujedinjenog Kraljevstva, s namjerom da običnim ljudima omoguće sudjelovanje u političkim, socijalnim, ekonomskim i drugim odlukama koje utječu na njihov život. Želja im je oblikovati snažnu zajednicu koja bi osiguravala jednaka prava za sve.

29 John Coleman, *North American Culture's Receptivity to CTS*, v: Daniel McDonald (ur.), *Catholic Global Teaching in Global Perspective*, Orbis Books, New York, 2010, 211.

30 Agnes M. Brazal, *A Meditation for Catholic Social Teaching (East Asian Discourses on Harmony)*, v: Daniel McDonald (ur.), *Catholic Global Teaching in Global Perspective*, Orbis Books, New York, 2010, 125–138.

instituti te djelovanje različitih redovničkih zajednica, posebno isusovaca (na pr. Website Faith Doing Justice, ili časopis Eureka Street, Australian Catholics), kršćanske braće (na pr. Edmund Rice International for Justice, ERISJ) te Sestara milosrđa (na pr. Mercy Commitment). Katolici su aktivni u različitim pokretima, kao Young Christian Workers, Australian Catholic Movement for intellectual and Cultural Affaires, itd.

Afrički biskupi su se na posebnom skupu 1996. godine obvezali da će Katolička crkva uspostaviti bolji dijalog na domaćem kontinentu te da će se još odlučnije uhvatiti u koštac sa socijalnom, kulturnom i ekonomskom nesigurnošću³¹. Mogao se čuti zahtjev i za osobnu preobrazbu, za preobrazbu Crkve te za međuosobnu i institucionalnu solidarnost. Za to se posebno zauzima AFGAST (Regionalni forum za Istočnu i Južnu Afriku), koji se pod vodstvom isusovaca trudi odgajati dobre državljane pomoću radionica, seminara i tiska. Katolički društveni nauk Crkve u Africi naglašava misao da svi pripadamo jednoj obitelji te da smo svi stvoreni prema Božjoj slici. Solidarnost shvaćaju kao moralnu vrlinu i moralnu dužnost.

U Europi katolici su uključeni u najmanje pet oblika pokreta. To su klasični međunarodni katolički pokreti: Kršćanski radnički pokret, Katolička liga farmera, Caritas Internationalis, Komisije Pravda i Mir, Katoličke organizacije službenika, itd. Tu su i pokreti redovničkih zajednica: Jesuit Refugee Service–Isusovačka Služba za izbjeglice, Dominikanski Dragovoljci, Obitelj sv. Vinka; duhovni pokreti: Economy of Communication, Movimento Popolare i Comunione e Liberazione, potom mnogi socijalni poticaji od strane Zajednice sv. Egidija i td. Radikalni socijalni pokreti: Christians for Socialism, ATD Quard Mond³², Movement of Missionary Commitment in Flanders, i td., sekularni društveni pokreti: Doctors Without Borders, Greenpeace, Amnesty International, i td. Svi ti pokreti imaju značajnu ulogu u najširem društvu, posebno stoga što se tiču siromašnih. Ujedno svjedoče da se biti kršćanin ne odnosi samo na način razmišljanja i vjerovanja, već to također znači i transformativnu prisutnost koju nadahnjuje Božja Riječ te otvaranje znakovima vremena³³, a među te znakove ulazi i činjenica da Europa više nije središte svijeta.

Sve nabrojano predstavlja živo služenje Crkve današnjem svijetu i potvrđuje da je i danas čovjek doista put Crkve. Zanimljivo je da se upravo u procesu globali-

31 Alyvard Shorter, *Christianity and the African Imagination: After the African Synod Resources for Inculturation*, Paulines Publications Africa, Nairobi, 1996, 11.

32 Iako je začetnik tog pokreta katolički svećenik Josepj Wresinski, on sam po sebi nije katolički pokret.

33 U svezi s otkrivanjima znakova vremena treba naglasiti značenje COMECE–a (Biskupska konferencija Europske unije, koja je već izdala dragocjene dokumente: *The Evolution of the European Union and the Responsibility of Catholics* (2005); *A Europe of Values: The Ethical Dimension of European Union* (2007); *Declaration of the COMECE Bishops in View of the European Elections* (2009) i druge. Na više mjesta biskupi su naglasili da danas Europu ni kršćanstvo nije moguće razumjeti neovisno od globalizacije.

zacije težište učenja Katoličke crkve pomaknulo od univerzalnoga k lokalnomu, od načela k primjeni te od dokumenata k ljudima³⁴.

Zaključak

Nalazimo se pred jednim od razdoblja koje će obilježiti i odlučiti o povijesti budućih stoljeća. Iako je svako povijesno razdoblje u biti jednokratno, neponovljivo, za današnji je trenutak specifična kombinacija velikih promjena, kako u religiji i među religijama, tako i u znanosti, tehnologiji, industriji, slobodnom tržištu i drugdje. Upravo je po toj jednokratnosti i globalnosti svih tih događanja naše razdoblje različito u odnosu na druga povijesna razdoblja.

Sekularizam moderne civilizacije nije sposoban odgovoriti na temeljne izazove u sadašnjem svijetu, koji se suočava sa svakovrsnom bijedom i rastućom nesigurnošću. Štoviše, izrekom »pobrini se za sebe«, današnji je svijet više nego ikada prije ozakonio pohlepu, koja na razarajući način utječe na međuljudske odnose i na odnos prema okolišu. Kulturna imaginacija izmiče iz ruku modernizma³⁵. 840 milijuna ljudi, koji predstavljaju ukupan broj stanovnika Europe, SAD-a, Kanade i Japana, ide svaku noć gladno na počinak. Društvena nejednakost i nerazmjer, koji nisu samo globalni fenomen već se pokazuju također na međuosobnim, lokalnim, regionalnim i nacionalnim razinama, postupno su izjeli starodrevne vrednote kao što su briga za bližnjega i pomoć čovjeku u nevolji, što su ih gojile sve religije.

Na pitanje što nam može ponuditi religija kao alternativu sadašnjoj logici globalizacije, stoji odgovor: vrednote i vrline koje daju životu smisao, te načela i ideale, odgajajući čovjeka za osobnu i zajedničku odgovornost. Nasuprot rivalstvu, kao i sadašnjoj i ranijoj beznadnoj utrci za uspjehom i bogatstvom što su proželi pojedince i korporacije, pokazuje se proroštvo religije koja donosi nadu i »viziju života«³⁶, utemeljene na drugačijem poretku vrednota. Uz veliko poštovanje svetosti života ostvaruju se uvjeti za bitno sućutniji, pravedniji i empatičniji pristup čovjeku, a time i dijalogu, oprostjenju, pomirenju i dugoročnoj izgradnji odnosa i života u zajedništvu. Religije danas postaju sve svjesnije da sama tolerancija prema drugima nije dovoljna. Tolerancija može postati ravnodušnost, zato religije potiču međusobno otvaranje drugima, kao i konkretne izraze uzajamnosti i solidarnosti.

Religijske i međureligijske aktivnosti mogu također potaknuti i ojačati razne društvene snage da se udruže u nastojanjima oko izgradnje etičnog, miroljubivog

34 Thomas Massaro, *Living Justice — Catholic Social Teaching in Action*, The Classroom Edition, Lanham, 2008, 175.

35 Richard Falk, *The Religious Foundations of Humane Governance*, v: Patricia M. Mische, Melissa Merklung (ur.), *Toward a Global Civilization? The Contribution of Religions*, Peter Lang, New York, 2001, 43–59.

36 Brian Henning, *From Despot to Steward — The Greening of Catholic Social Teaching*, v: David Matzko (ur.), *The Heart of Catholic Social Teaching — Its Origins and Contemporary Significance*, Brazos Press, Dayton, 2009, 193.

i duhovno osjetljivoga globalnog društva³⁷. Izgleda da će u budućnosti uloga religije zbog svog načina suočavanja s globalizacijom i humanizacijom globalizacije biti od vjerojatno ključnoga značenja za preživljavanje čovječanstva i razvijanje kvalitetnog osobnoga i zajedničkog života sviju nas.

The Relationship between Globalization and Religion and the Contribution of Religion, Christianity in particular, in the Globalization Process

Diagnosis and Therapy

*Erika Prijatelj**

Summary

In this new millenium, globalization and religion in our globalized world are connected in a powerful and fateful way. This article deals with the concept of globalization and the relationship of religion toward it. Particular attention is devoted to religious diversity and the search for solutions in intrareligious conflict. In this context the article focuses on interreligious dialogue, activities for peace and justice as well as Christian ecumenical endeavours. The Catholic Church's Social Teaching with its rich contribution to Catholic movements on all continents is changing the face of the globalized world and proving increasingly that its theories can in fact be put into practice. The prophetic aspect of religion today is seen in its contribution of hope and a view of life founded on a different order and values than is contemporary economic logic.

Key words: globalization, religion in a globalized world, interreligious dialogue, ecumenism, religious pluralism, Social Teaching of the Catholic Church, Catholic movements

37 Na međunarodnom susretu za mir uz 10. obljetnicu terorističkog napada na SAD, 11. rujna 2011, u Münchenu se sabralo približno 300 vjerskih vođa kao i dosta političkih predstavnika. Taj susret, koji je ljetos bio 25. po redu, prvi put je bio organiziran 1986. godine u Asizu, na poticaj tadašnjeg pape Ivana Pavla II. Od tada se odvija svake godine u drugom mjestu.

* Doc. dr. sc. Erika Prijatelj, Faculty of Theology, University of Ljubljana. Address: Poljanska cesta 4, p. p. 2007, 1000 Ljubljana, Slovenia. E-mail: erika.prijatelj@rkc.si